

ORAȘELE DIN OLTENIA ÎN LUMINA UNOR DOCUMENTE CARTOGRAFICE ȘI NARATIVE (1700-1845)

Gabriel CROITORU*

Abstract: The present paper aims to bring into discussion the evolution of the urban space from historical province Oltenia (south-western part of present Romania). Based on the analysis of special sources, especially the cartographic and narrative ones, we noticed an interesting dynamic of cities and small towns from Oltenia in the 18th Century and the first decades of the 19th Century. They saw a resize both in terms of number (cities who disappear or reappear after decades of silence), and in terms of size, despite a political and military context far to be favorable to any development.

Keywords: urban history, 18th-first half of 19th Oltenia, cartographic and narrative sources, urban dynamic.

Spre deosebire de secolele anterioare, rețeaua orașelor din Oltenia din secolul al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea poate fi reconstituită, în mare măsură, pornind de la analiza izvoarelor cartografice și narative.

Astfel, în harta lui Constantin Cantacuzino stolnicul sunt inserate opt orașe în Oltenia, în ordine alfabetică: Baia de Aramă, Brâncoveni, Caracal, Cerneți, Craiova, Ocele Mari, Râmnicu Vâlcea și Târgu Jiu. Conscripția virmondiană și harta lui Schwantz, două izvoare fundamentale pentru realitățile din Oltenia realizate de ocupanții austrieci ai acestei părți a Țării Românești (1718-1739), consemnează două orașe prin termenul de *urbs*, Craiova și Râmnicu Vâlcea, și șapte târguri numite *oppidum*: Baia de Aramă, Brădiceni, Caracal, Cerneți, Islaz, Ocele Mari și Târgu Jiu¹. Între anii 1718-1739, orașele care până atunci fuseseră sub directa autoritate a domnitorului, au fost revendicate de ocupanții austrieci ca bunuri fiscale. Astfel, Craiova, Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu, Cerneți, Baia de Aramă și Brădiceni erau socotite „domenii fiscale care poartă titlul de oraș”².

---

* cercetător științific III dr. în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S.Nicolăescu-Ploșor” din Craiova.

¹ Constantin Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, I, București, 1943, p. 75.

² Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânire austriacă (1718-1739)*, București, Editura Academiei Române, 1971, p. 43.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, alte trei izvoare menționează diferit numărul orașelor din Oltenia. Pentru negustorul francez Siant-Priest³, sau pentru consulul francez de Smirna, Charles-Claude de Peyssonel⁴ cele mai de seamă centre comerciale erau Craiova, Râmnicu Vâlcea, Ocnele Mari, Cămeni și Calafat. Harta lui Specht din 1791 a înregistrat următoarele așezări urbane, unele ca *stadt*: Craiova, Târgu Jiu, Cerneți, altele ca *marktflecken*, adică târguri: Slatina (câteodată și *stadt*), Baia de Aramă, Balș, Râmnicu Vâlcea⁵.

În harta generalului Rigas Velesttinli din 1797 au fost înscrise cinci orașe: Caracal, Cerneți, Craiova, Râmnicu Vâlcea și Târgu Jiu, adică capitalele de județ.

Din enumerarea așezărilor cu caracter urban din Oltenia observăm că, în secolul al XVIII-lea, numărul acestora a scăzut, câteva din cele care în secolele anterioare se plasau între cele mai de seamă localități ale țării ajung în poziția de sate. Așezările oltene cuprinse în această decădere au fost Calafat, Strehaia, Târgu Jiu, Baia de Aramă și Brâncoveni. Ultima, după ce beneficiase de construcțiile lui Brâncoveanu, a fost repede înghițită de un declin, ceea ce a făcut pe ocupanții austrieci din 1718-1739 să nu o mai treacă în rândul orașelor. Baia de Aramă, târg și oraș dezvoltat în jurul minelor de cupru, a pierdut din importanță odată cu încetarea în acest secol a exploatării miniere⁶. Același regres s-a întâmplat și la Baia de Fier unde fusese „o mină de fier, dar acum nu se mai exploatează”⁷.

Târgul Benghăi de pe Gilort sau Târgul Cărbunești a cunoscut o înviore economică către mijlocul secolului al XVIII-lea, fapt ce l-a determinat pe Fr. von Bauer să-l treacă în rândul orașelor. Instalarea regimului fanariot a avut drept consecințe și diminuarea rolului de vamă al Calafatului. Strehaia, cu tradiție sa craiovească, cu târg, mănăstire mare ridicată de Matei Basarab și centru episcopal a decăzut încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea și a reapărut abia la sfârșitul secolului al XIX-lea⁸. O așezare cu statut nou de târg spre sfârșitul secolului al

---

³ T. Holban, *Contribuții la istoria comerțului românesc în secolul al XVIII-lea*, București, 1942, extras din revista „Economia română”, 1942, nr. 4-5, p. 5.

⁴ *Călători străini despre Țările Române*, IX, București, 1997, p. 394.

⁵ C. Șerban, Victoria Șerban, *Orașul Craiova și împrejurimile sale, după un manuscris german inedit din secolul al XVIII-lea*, în „Oltenia”, Muzeul Olteniei, 1981, nr. 3, p. 139 și urm.

⁶ Într-o descriere a Olteniei făcută în anii 1720-1723 de Friederich Schwanz von Springfels: „Baia de Aramă...renumită și pentru minele de aramă, dar de altminteri... <ca și Cerneți>, erau numai niște biete târguri” (*Călători străini despre Țările Române...*, IX, p. 64); „La Baia de Aramă, în județul Mehedinți, se află o mină de cupru care mai înainte era foarte productivă, dar acuma merge foarte rău” (p. 77). Nicolae de Porta, în 1726, numește Baia de Aramă „orașel” (p. 123).

⁷ *Ibidem*, p. 77, 90.

⁸ La 24 octombrie 1705, domnitorul Constantin Basarab Brâncoveanu amintește într-un hrisov că Strehaia fiind „în drumul oștilor, nimenea din neguțători au din alți oameni” nu mai mergea aici în târgul ce „se pustiise și n-avea domnia nici un venit”, fapt care l-a determinat să mute târgul de la Strehaia la Cerneți (SANIC, M-rea Strehaia, XIV/23). Peste numai trei ani, la cererea egumenului mănăstirii Strehaia, Sava, domnitorul a revenit

XVIII-lea a fost Hurezi sau Târgul Hurezului, dezvoltat pe Drumul Mare al Mehedinților (Râmnicu Vâlcea-Cerneți), în marginea sudică a moșiei Romani pe care fusese construită de Constantin Bârnocoveanu mănăstirea Hurezi). În anul 1834, aici, în „Catagrafia de toți lăcuiitorii târgului Hurezu” sunt enumerate 42 de familii, unele aflate „de multă vreme”, altele venite de 1, 4, 5, 7, 20, 25 de ani din satele județelor Vâlcea și Gorj (Măldărești, Cermegești, Polovragi, Râmnești, Tomșani, Bodești, Milostea, Novaci, Baia, Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu, ș.a.) sau din Imperiul Otoman (orașele, Niș, Nicopole)⁹.

În ceea ce privește spectrul general al orașelor în Oltenia în secolul al XVIII-lea, așa cum rezultă, în principal, din scrierile călătorilor străini pe aceste meleaguri, remarcăm imaginea de sate mari a celor mai importante așezări, dar cu multiple funcții administrative, judecătorești, religioase și economice, dar și existența a mai multor orașe, care în ceea ce privește mărimea, nu depășeau satele mari¹⁰. Totuși, mărimea orașelor este, în acest secol, total diferită de cea anterioară, atât ca teritoriu, cât și ca număr de locuitori. Dacă luăm de bază statisticile ocupanților austrieci din prima jumătate a secolului al XVIII-lea constatăm că ulterior, în mai puțin de o sută de ani, orașele au înregistrat creșteri importante de populație. Craiova de la 832-836 familii, care puteau însemna peste 4000 de locuitori în anii 1730-1735¹¹, a ajuns să numere în 1838, când există o statistică clară, 2.538 de familii, adică 11.268 de locuitori¹².

În harta lui Specht (1790-1791), Craiova apare ca fiind așezată numai pe malul stâng al Jiului acolo unde converg numeroase drumuri. Lunca mlăștinoasă și inundabilă de la piciorul terasei era evitată, ea constituind o barieră naturală în extinderea orașului spre vest, ceea ce a imprimat așezării o formă caracteristică de semicerc. Din analiza hărții lui Specht se observă locul unde este fixată vatra orașului, loc prielnic pentru practicarea funcțiilor ce i-au dat naștere. Este locul de pe malul stâng al Jiului, pe unde trecea, spre Dunăre vechiul drum comercial care mai trecea și peste pasul Vâlcăni legând Transilvania cu ținuturile de la Dunăre.

---

mutând „târgul de la Cerneți la mănăstire la Slatina”, „pentru că acest târgu fiind mai denainte vreme tot la Strehăia, văzându-se împreună cu târgu de la Craiova nu mai aducea nici un folos domniei, nici mănăstirii (Idem, ms. 714, f. 949-950).

⁹ SJAN Vâlcea, Prefectura județului Vâlcea, dosar 119/1834, f. 12-14.

¹⁰ Simion Câlția, *Fenomenul urban în Țara Românească în secolele XVI-XVIII*, în SAI, LXVIII, 2003, p. 61.

¹¹ Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânire austriacă (1718-1739)*..., p. 44. Conscriptiile din anii 1722 și 1728 au înscris, pe lângă Craiova cu cele 410 familii și satele vecine (unele din ele azi fiind în perimetrul urban municipal, altele în calitate de suburbii: Potbanița (120 familii/600 locuitori), Șimnicu de Jos (16/80); Popova (20/100), Valea Fetii (11/55), Preajba (140/700), Craiovița (29/145), Bucovăț (27/135), Vârâți (150/750), Breasta (33/165), Gârleștii de Jos (42/210), Șimnicu de Sus (62/310), Obedinul (38/190), Ișalnița, Românești, Prisăcuța, Cornetul din Deal, Cornetul din Vale, Pielești și Ungureni din Craiova (fără precizarea numărului familiilor) – Cf. C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, II, București, 1943, pp. 320-325.

¹² SANIC, Ms. 388, f. 1-20; Idem, *Catagrafii*, dosar 40/1838, f. 1-116.

Harta realizată de Specht prezintă o importanță deosebită pentru tema noastră datorită faptului că, pe lângă informațiile referitoare la orașele Țării Românești pe care ni le furnizează, conține primul plan al orașului Craiova¹³.

Pe acest plan se pot identifica casele locuitorilor (marcate cu culoare roșie) grădinile (marcate cu culoare verde) și apele (marcate cu culoare albastră). Potrivit acestui plan în oraș existau case ale orășenilor, dar și ale boierilor împărțite în patru sectoare de „Ulița Mare” și „ulița” care traversa orașul perpendicular. Astfel în sectorul de nord-vest sunt marcate 129 de gospodării, inclusiv casele boierești: Glogoveanu, Argetoianu, Farfara; în sectorul de nord-est sunt marcate 146 de gospodării inclusiv casele boierești: Gănescu, Zătreanu, Gigurtu, Vlădoianu, Călinescu; în sectorul de sud-est sunt marcate 228 de gospodării, inclusiv casele boierești reprezentate printr-un semn dublu. În sectorul de sud-vest sunt marcate 54 de gospodării, inclusiv clădirea hanului și biserica Madona Dudu, așadar în total 557 de gospodării. Neputința de a trece toate gospodăriile ca urmare a lipsei de spațiu a determinat pe unii cercetători să afirme că în anul 1790, conform planului orașului, în Craiova existau 1.500 de case în care locuia o populație de 7500 locuitori¹⁴.

În ceea ce privește amplasarea orașului, din plan reiese că acesta era așezat în Lunca Jiului, lată de circa 9-11 Km și la sud, la confluența Amaradiei cu Jiul. În partea de vest a orașului sunt marcate două bălți care-l și limitează. La sud de oraș, la circa 2 Km este amplasată mănăstirea Jitianu. La est de oraș, pe malul luncii Jiului și Amaradiei sunt marcate vii întinse pe o lungime de 19,5 Km și pe o lățime care varia între 1 și 4 Km.

Tot potrivit planului din 1790-1791 din orașul Craiova porneau mai multe artere de circulație. De exemplu o arteră mergea spre sud pe lângă mănăstirea Jitianu, trecând Jiul pe un pod fix de lemn și se îndreaptă spre lunca Jiului având o bifurcație spre Calafat. Alta pornea spre nord-vest și ajungea la Preajba și Obedin după ce trecea Jiul în două locuri prin vad. Un alt drum pornea din oraș spre nord trecând Amaradia pe un pod de lemn apoi se îndrepta spre Ișalnița. Spre vest porneau două drumuri principale, unul din ele după ce trecea de lunca Jiului se îndrepta spre sud-est la Caracal¹⁵.

Conform datelor furnizate de autorul planului, orașul Craiova era delimitat de un pârâu care se vărsa în bălțile din partea de vest a orașului, fiind traversat prin vad de cinci ulițe. O altă apă, la vest de drumul Muntelui se vărsa în aceleași bălți, fiind trecută pe un pod de lemn de drumul Cerneților. Orașul mai era traversat de un alt pârâu, la vest, care curgea pe lângă biserica Sf. Dumitru Băneasa și ajungea la vest de Bănie, pentru a se vărsa în balta de 140 ha, care ajungea aproape de mănăstirea Bucovăț.

---

¹³ Biblioteca Academiei Române, Colecția Hărți, DXXXVII/6.

¹⁴ Constantin Șerban, Victoria Șerban, *Orașul Craiova și împrejurimile sale după un manuscris german inedit din secolul al XVIII-lea*, în „Oltenia”, Muzeul Olteniei, 1981, nr. 3, p. 142.

¹⁵ *Ibidem*, p. 140-141.

După cum se vede atât din informația pe care o furnizează harta cât și din cea a planului orașului, zona împrejurimilor Craiovei era bogată în ape care apar când cu numele, când cu termenul de apă (bach). Cea mai importantă este Jiul, care conform informației furnizate de cele două documente măsoară în punctul Obedin 24,30 stânjani (60 m) lățime și care putea fi trecut acolo cu calul, iar în punctul Livezile avea o lățime de 100-120 stânjani, deci 200 m. În timpul sezonului ploios acesta avea o adâncime de 12 picioare, așadar 5 m¹⁶.

O altă apă importantă din jurul orașului Craiova, care este notată atât pe hartă cât și pe plan este Amaradia, care în zona Troaca avea o lățime de 15-20 stânjani (circa 40 m), putând fi trecută totuși, la satul Românești prin vad, ca și în alte locuri. Tot pe hartă apare pârâul Gemârtăluu, care în punctele Grosban și Vulpeni avea o lățime de 5 și respectiv 3,5 stânjani și apa Teslului, despre care aflăm că avea un fund pietros.

Alte informații pe care autorul ni le furnizează în document sunt date referitoare la situația așezării: „așezarea este oricum mare și domină prin diferite înălțimi domole, întretăiate de cinci importante viroage sau vâlcele, care până la Jiu formează o adevărată vale. Solul este nisipos. Așezarea este un scaun episcopal și reședința administrativă a Olteniei (Valachia Mică)”. Din manuscrisul ce însoțește harta, aflăm că orașul avea 17 biserici grecești din zid, dintre care două sunt și mănăstiri. Există și una catolică. În afară de casele boierești nu se mai afla, la data realizării planului nici o clădire solidă în oraș. În partea de apus a orașului apare o zonă împădurită și cu mărăciniș, iar spre răsărit, la aproximativ o oră de mers sunt multe vii. Manuscrisul ne mai „vorbește” și despre lipsa apei potabile din oraș¹⁷.

În ceea ce privește drumurile, șoselele, drumurile pentru călăreți și pietoni, știrile care ne sunt oferite sunt mult mai ample: „Drumul de poștă care merge spre Cerneți și mai departe la Orșova trece Jiul pe o plută; șoseaua mai merge prin Balș, spre Slatina unde se poate trece Oltul, iar drumul spre București este anevoios pe timp umed. Aceleași însușiri are și drumul spre Vidin, care la mănăstirea Jitianu trece pe un pod de lemn; spre Târgu Jiu se îndreaptă două drumuri, unul prin Florești, pe malul stâng al Amaradiei iar altul prin satele Troaca și Albești, unde se trece Amaradia pe un pod de lemn”. Formele de relief pe care este așezat orașul sunt în partea de nord înalte iar spre sud joase, până la Bucovăț. Cele mai mari altitudini sunt înregistrate în partea de răsărit unde sunt amplasate întinse podgorii¹⁸.

Putem conchide că planul care însoțește harta austriacă din 1790 completează în mare măsură cunoștințele referitoare la stadiul de dezvoltare atins de cea mai importantă așezare urbană a Olteniei.

Râmnicu Vâlcea, cu 648 case în timpul stăpânirii austriece din anii 1718-1739¹⁹ a devenit la începutul secolului al XIX-lea „unul din cele mai frumoase

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 144.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Biblioteca Academiei Române, Colecția Hărți, DXXXVII/6.

¹⁹ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, Editura Eminescu, 1981, p. 541.

orașe” din Țara Românească²⁰, atât prin poziția sa, cât și prin frumoasele lucrări edilitare realizate. Harta din 1790 alcătuită din 108 planșe mari executate la scara 1:57600 cuprinde planul 38 al orașului Râmnicu Vâlcea și o parte din împrejurimile sale la sfârșitul secolului al XVIII-lea²¹.

Conform acestui plan, orașul era așezat pe malul drept al Oltului având o formă de așezare îngustă și alungită datorită a doi factori naturali: la vest dealurile Petrișor și Capela iar la est râul Olt, singura posibilitate de dezvoltare rămânând axa terasei neînundabile pe direcția nord-sud, imprimând așezării forma unui con cu vârful orientat spre nord iar baza la sud, așezată pe malul stâng al râului Râmnic.

Orașul era traversat de la sud la nord de marele drum comercial din lungul Oltului, cu dublă importanță – una comercială și una strategico-militară. Acest drum a fost construit de romani, de la Dunăre până la Râmnic. A fost realizat să înceapă prin două bifurcații, una în dreptul localității Celei, iar alta lângă localitatea Islaz, bifurcații ce se reunesc într-un loc situat la sud de Caracal după care se continuă de-a lungul Oltului până dincolo de Râmnic.

Una dintre cele mai importante aspecte pe care le redă planul 38 din harta lui Specht este cartarea caselor locuitorilor de-a lungul mai multor ulițe, care, toate, sunt paralele cu Oltul, pornind de la râul Râmnic și ajungând până în nord unde se unesc cu „Ulița Mare”. La poalele dealului Capela pe platforma ferită de inundații, orașul este străbătut de cele mai vechi ulițe: Ulița Mare – Calea lui Traian; str. Dorobanților – general Praporgescu; Brutarilor – Radu de la Afumați. În afară de aceste ulițe vechi se mai poate identifica un drum de țară care pornește spre est, traversează lunca inundabilă a Oltului făcând legătura cu satele de dincolo de Olt, cu ajutorul unui pod plutitor, marcat pe plan cu o barcă condusă de un om.

Pe planul din 1790 mai sunt identificate și două mori care funcționau pe apa Râmnicului.

Planul orașul Râmnicu Vâlcea, realizat de Specht în 1790, rămâne unul dintre cele mai importante izvoare cartografice și nu numai, pentru că prezintă pentru întâia oară traseul ulițelor din acea perioadă, amplasamentul caselor și forma de amplasament a orașului pe malul drept al Oltului, având dealul Capela la vest și râul Râmnic la sud.

În anul 1835, într-o „catagrafie de toți hălăduitorii orașului Râmnicului” erau înscrise 351 de case (195 în Vopseaua Neagră sau Mahalaua Târgului; 156 în Vopseaua Roșie sau Mahalaua Inățești)²².

Caracalul, așezare categorisită târg în conscripția virmondiană, „oraș și reședință domnească cu trei biserici, o căpitănie și un târg așezat într-o vale” de către Friederich Wilhelm von Bauer în 1770, s-a extins până la șapte mahalale

---

²⁰ Corneliu Tamaș, *Istoria Municipiului Râmnicu Vâlcea*, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 2006, p. 201.

²¹ Biblioteca Academiei Române, Colecția Hărți 952, DXX/4.

²² SJAN Vâlcea, *Prefectura jud. Vâlcea*, dosar 5/1834, f. 33-39; dosar 119/1934, f. 23-28.

în 1810²³. În harta lui Specht, 1790 orașul apare înconjurat de păduri, într-o poiană naturală, la răscrucea a numeroase drumuri orientate în toate direcțiile.

La începutul Epocii Regulamentare statisticile au consemnat Caracalul ca oraș între cele cinci orașe și nouă târguri din Oltenia, cu 4.815 locuitori, după Craiova cu 11.268 de locuitori, dar înaintea Râmnicului Vâlcea cu 3.255 de locuitori, Cerneți cu 2.945 de locuitori și Târgu Jiu cu 2.275 de locuitori²⁴.

Târgu Jiu „ca un sat mai răsărit” pe harta lui Specht, rămâne un oraș ce părea în 1832 doar o aglomerare de case, majoritatea de lemn cu acoperiș de paie și coceni, și cu doar 43 de case de zid; număra 342 de familii²⁵.

Ocelele Mari au crescut ca număr de locuitori într-un secol de la 1.200 la 2.000, dată fiind extracția sării de aici, lucrătorii flotanți își aveau domiciliul în vecinătate la Râmnicu Vâlcea, Râureni, Gătejești, Govora, Vlădești, Păușești-Măglași, Ostroveni, Buleta, Cernelele, Olănești, Mihăești, Oteșani, iar localnici alcătuiau mahalalele Ocâniței, Târgului, Copăcelu, Lunca, Teiușu, Sohorătul și Valea Rea²⁶.

Din analiza izvoarelor, îndeosebi a celor cartografice și narative, observăm că orașele din Oltenia din secolul al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea au cunoscut o redimensionare atât sub aspectul numărului (unele decad, altele reapar), cât și în ceea ce privește mărimea.

---

²³ Apud Dumitru Bălașa, *Localitățile din Oltenia și bisericile lor*, în „Mitropolia Olteniei”, 1986, nr. 3, p. 111-112.

²⁴ Emanoil Barbu, *Orașele și târgurile din Oltenia în perioada regulamentară (1831-1848)*, în „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, Seria a III-a, an VI, 2002, nr. 1-2, p. 58-59.

²⁵ Vasile Marinou, Dan Neguleasa, *Târgu-Jiu. Istorie în documente. Album*, Târgu Jiu, 2006, p. 7.

²⁶ SJAN Vâlcea, *Prefectura județului Vâlcea*, dosar 89/1831-1833, f. 63-74.